

Ismeretek az iskolai testnevelés céljairól és feladatairól

Kernya Ákos

Németh Viktória

1. Témaválasztás

Az emberek felnőttkori személyisége, viselkedése, tudása, attitűdje és ezen belül az egészséges életmódhoz való viszonya gyermekkorban alapozódik meg. Az itt kialakult szokások, értékrendek elkísérik az embereket egész életük során. Ebben a gyermekkori nevelésben kiemelt szerepet játszanak az iskolák, azon belül a testnevelés órák és maguk a testnevelő tanárok.

A Nemzeti alaptanterv részletesen kifejti az iskolai tantárgyak - köztük a testnevelés – által megvalósítható feladatokat, célokat. Ha, csak a testnevelés lehetőségeit jobban kihasználnák az iskolák és a családok, akkor a felnőttek egészségesebbek, kreatívabbak, sikeresebbek és boldogabbak lehetnének. Azt tapasztaljuk, hogy a testnevelés tárgy társadalmi hasznossága alulértékelt (Gergely, 2001; Rétsági, H. Ekler, 2004, 2006), ami fakadhat a testneveléssel kapcsolatos ismeretek hiányából is. Ezért szeretnénk megvizsgálni, hogy milyen ismeretei vannak a tanároknak, a diákoknak és szüleiknek az iskolai testnevelés céljairól és feladatairól.

2. Irodalmi áttekintés

2.1. Az iskolai testnevelés céljai és feladatai a NAT szerint

A NAT alapján az iskolai testnevelés céljait az alábbi három nagy csoportra oszthatjuk: a testi fejlődés segítése, az egészséges életmód kialakítása; a személyiségfejlesztés és a műveltségterület.

- *A testi fejlődés segítése, az egészséges életmód kialakítása:* nem csupán a helyes testtartás kialakítását, a megfelelő kondíció megszerzését foglalja magában, hanem a higiéniai szokásoktól az egészséges táplálkozásig rengeteg egyéb területet is. Az élethosszig való sportolás kialakításánál a testedzés napi rutinba történő beépítése a legfontosabb feladat. A szív- és érrendszeri betegségek évente több mint 17,5 millió emberéletet követelnek világszerte. Hazánkban sajnos ez a helyzet még rosszabb – a kardiovaszkuláris betegség következtében elhunyt betegek aránya mintegy 45 százalékkal magasabb, mint az európai átlag (Demography Report, 2010). A 15 év feletti lakosság több mint felének (53,7%) a kívánatosnál magasabb a testsúlya, minden ötödik felnőtt pedig egyenesen elhízott. A dohányzás az egyik legjelentősebb életmódbeli kockázati tényező. A 15 évnél idősebb lakosság csaknem harmada (31,4%) dohányzik, többségük (26%) napi rendszerességgel (KSH, 2010). A legjobb megoldás a megelőzés lenne. Ebben a legfontosabb szerepe pedig a sportnak, a rendszeres testmozgásnak

van. A rendszeres fizikai aktivitás csökkenti bizonyos betegségek kialakulásának kockázatát. Az egészséges életmódra való nevelést a lehető legkorábban el kell kezdeni. Ebben fő szerepet kapnak az iskolák azon belül is az iskolai testnevelés (Istvánfi, 2005).

- *A személyiségfejlesztés:* a testnevelésnek nem csak a testi, de a szellemi fejlődésben is fontos szerepe van. Pozitív gondolkodású közösségben élni tudó felelősségteljes emberek nevelése a cél. Valamint nagyon fontos a környezettudatos magatartás elsajátíttatása is. A mozgásfejlődés és az értelmi fejlődés szoros kapcsolatban állnak egymással. A sport a közösség építésének és a szociális viselkedés tanulásának is elismert színtere (Istvánfi, 2005).
- *A műveltségtartalom:* talán ezzel a területtel vannak a legkevésbé tisztában az emberek, ha a testnevelés céljairól van szó, pedig jelentősége közel sem elhanyagolható. Célja, olyan általános műveltség biztosítása, mely csak a testnevelés tantárgy által sajátítható el. Ide tartoznak többek között a sportágak technikai és taktikai elemei, alkalmazható játékkultúra, a szabályok és a sporttörténet ismerete is.

2.2. A kutatás szempontjából fontos fogalmak

A magyarországi iskolák nagyon nagy különbségeket mutatnak infrastruktúrájuk, anyagi hátterük, felszereltségük és az egyes iskolákba járó tanulók családi körülményei szerint. Ezek a különbségek, bár a teljesítményre nagy hatást gyakorolnak, ellensúlyozhatók (Vári et al, 2002).

2.2.1 Családi háttér-index (továbbiakban cshi)

Olyan mutató, amelyet a szülők iskolai végzettsége, a család anyagi helyzetét jellemző tárgyak és a tanulást segítő eszközök alapján alakít ki az Oktatási Minisztérium az Országos Kompetenciamérés kötelező adatszolgáltatása alapján (Győr-Moson-Sopron megyei pedagógiai intézet).

2.2.2. Hozzáadott érték

Az, az érték, amelyet kizárólag az iskolai oktatás és nevelés ad a diákoknak, és független tanulók kiindulási szintjétől. Ezt nem befolyásolja az intézmény anyagi háttere és a diákok szociális helyzete, azaz a családi háttér indexszel kifejezett változó (www.kompetenciameres.hu).

3. Kérdésfeltevés

Mivel meggyőződésünk, hogy a célok és az elérhető lehetőségek ismerete tudatosabb részvételt, és így hatékonyabb, motiváltabb együttműködést eredményez, kutatásunkban szeretnénk

megismerni, hogy az iskolai élet szereplői mennyire ismerik a NAT-ban megfogalmazott célokat és feladatokat. Kérdésként merül fel az is, hogy ebben, jelentkezik-e különbség az iskolák szociális háttere, vagy regionális elhelyezkedése szerint.

4. Hipotézisek

A témával kapcsolatban az alábbi hipotéziseket állítottuk fel:

- *Feltételezzük, hogy a megkérdezettek csak részben ismerik az iskolai testnevelés és sport NAT-ban megfogalmazott céljait. Mindegyik megkérdezett csoport leginkább az egészséges életmóddal kapcsolatos ismeretekkel van tisztában.*
- *Feltételezzük, hogy az ismeretek szintje független az adott iskola szociális és társadalmi háttérétől, azaz a családi háttér indextől és a földrajzi elhelyezkedésétől, azaz a régióktól.*

5. Anyag és módszer

5.1. A minta

Egész országra kiterjedő, többszörösen rétegzett mintavétellel dolgoztunk. Az első kiválasztási szempont a földrajzi elhelyezkedés volt (7 régió + Budapest). A második az évfolyam: 6.-osokat és 10.-eseket vizsgáltunk. A harmadik szempont a családi háttér-index. Az Oktatási Minisztérium rendelkezésünkre bocsájtotta az országos kompetenciamérés adatbázisát, mely az iskolák cshi-ét is tartalmazza. Ez alapján az iskolákat három csoportba (gyenge, átlagos és kiemelkedő) soroltuk, majd a kategóriák cshi tartományának számtani közepéről egy-egy 6.-as és 10.-es évfolyam iskolája került kiválasztásra régióként. Tehát minden régióból, mindhárom cshi kategóriába tartozó iskolából vizsgáltuk egy 6.-as és 10.-es évfolyamot, összesen 68 osztályt. Ezek alapján eredményeink országosan reprezentatívnak tekinthetők.

Az értékelhető választ adó minta összlétszáma: diák (n=1619), szüleik (n=195), testnevelő tanáraik (n=37) és nem testnevelő szakos (magyar, matematika, ének/rajz vagy biológia) tanáraik (n=71).

5.2. Az adatgyűjtés

5.2.1. Eszköze

Kutatásunk eszköze az online kérdőív volt. A kérdőívben az iskolai testnevelés céljaival és feladataival kapcsolatos ismereteikre kérdeztünk rá, direkt és indirekt kérdésekkel az alábbi 3

témakörben: egészséges életmód, személyiségfejlesztés és műveltségtartalom. A négy célcsoport számára azonos tartalmú, de adekvátan fogalmazott és szerkesztett kérdőív készült (1. melléklet)

5.2.2. Menete

- *Az iskolák felkérése a kutatásra: 2011. november-december* - Az intézményeknek tájékoztató leveleket küldtünk, melynek célja az volt, hogy felkeltsük a kutatásban résztvevő intézmények érdeklődését kutatásunkkal kapcsolatban. Ebben megfogalmaztuk kutatásunk célját, felvázoltuk fontosságát és kértük az intézmény igazgatókat, hogy támogassák kutatásunkat. Pozitív válasz esetén elküldtük a kérdőívek linkjét. Szükség esetén telefonos kapcsolatfelvételt alkalmaztunk. Elutasító válasz esetén, az adott iskola cshi-éhez legközelebbi iskolát vontuk be a kutatásba, az adott régióból.
- *A kérdőívek megszerkesztése: 2011. november-december* - A kérdőív a www.docs.google.com honlapon lett létrehozva.
- *A kérdőívek kiküldése: 2012. február* - Minden kiválasztott intézménynek e-mailben elküldtük az online kérdőív linkjeit. Elküldtük az iskolák azonosító kódját is (régió, évfolyam, cshi).
- *A kérdőívek visszaérkezésének határideje: 2012. április*

5.3. Az adatfeldolgozás

5.3.1. Eszköze

Az adatfeldolgozás során az SPSS Statistics 20 programot használtuk.

5.3.2. Módja:

Az adatfeldolgozás során alapstatisztikát, keresztábrát készítettünk, Chi² próbát és Spearman korrelációs számítást végeztünk.

6. Eredmények

6.1. Ismeretek az iskolai testnevelés céljáról

A kérdésre önállóan megfogalmazott választ kértünk. A kapott válaszokat – tartalmuk szerint – a NAT-ban megjelölt (2.1. fejezet) három témacsoportba rendeztük (egészség, személyiségfejlesztés, műveltségtartalom). Természetesen voltak, akik válaszaikkal két vagy akár mind a három fogalomkört is lefedték, ezeket a válaszokat mindkét, illetve adott esetben, mindhárom csoportban figyelembe vettük. Megfigyelhető, hogy a testnevelő tanárokat leszámítva

minden csoportból a legtöbben az egészséggel kapcsolatos fogalomkört jelölték meg, mint a testnevelés célját. Ezután következett a személyiségfejlesztés, végül legkevesebben az ismeretanyag elsajátítását mondták, mint célt. A testnevelő tanárok közül a legtöbben személyiségfejlesztéssel kapcsolatos célokat fogalmaztak meg. Ezt követték náluk az egészségre, majd az ismeretanyagra vonatkozó célmeghatározások. Ebből arra következtethetünk, hogy a testnevelő tanároknak a tantárgy hosszú távú céljai a legfontosabbak (2. melléklet).

A tudatosság szempontjából fontos, hogy a megkérdezettek milyen arányban neveztek meg célokat több területről is. A más szakos tanárok közül neveztek meg arányaiban a legtöbben (28,2%) két kategóriát. Ez nagyon pozitív, hiszen azt mutatja, hogy tisztában vannak a testnevelés fontosságával és sokrétűségével. Természetesnek gondoljuk, hogy a mindhárom kategóriában célokat megnevezettek között, a testnevelő tanárok vannak a legnagyobb arányban (8,1%). Elgondolkodtató és szomorú, hogy a diákok (9,9%-a) és szüleik (5,1%-a) nem kis csoportja nem tud célokat megnevezni, vagy azt gondolja, hogy nincs célja az iskolai testnevelésnek (3. melléklet).

Az előző adatok a teljes mintára vonatkoztak, de elvégeztük az elemzést mind a négy csoport tekintetében, az iskolák családi háttérindexe alapján is.

6.2. Szülők, testnevelő tanárok, nem testnevelő szakos tanárok ismeretei az iskolai testnevelés céljáról – cshi szerinti bontásban

A felnőtt csoportok válaszait vizsgálva nem találtunk szignifikáns eltéréseket. A szülőktől visszaérkező érvényes válaszok száma cshi szerinti bontásban nem normál eloszlású (30fő - 50fő - 111fő), a nagyon jó cshi-ű csoport erősen felülreprezentált, az eredmény gyakorlatilag nem elemezhető. A tanári csoportok válaszainak homogenitása megerősíti azt a feltevésünket, hogy a tanárok egyes tantárgyakról meglévő ismeretei függetlenek az iskola szocioökonómiai körülményeitől, vagyis a „gyengébb” iskolákban is ugyanolyan tudással, ismerettel rendelkező tanárok dolgoznak, mint az „elit” iskolákban.

6.3. Diákok ismerete az iskolai testnevelés céljáról – cshi szerinti bontásban

A diákok válaszait a cshi alapján elemezve mindössze két területen találtunk szignifikáns eltérést. A már említett három kategória (6.1. fejezet) közül a személyiségfejlesztésnél ($\chi^2=6,691$, $df=1$, $p=,010$), illetve a két kategóriát is megjelölők ($\chi^2=7,543$, $df=1$, $p=,006$) között mutatott

szignifikáns különbséget a gyenge és az erős cshi-szel rendelkező iskolák diákjainak ismerete. Mindez azt mutatja, hogy a testnevelés céljai és feladatai közül általában az egészséggel és az ismeretanyaggal/műveltségtartalommal kapcsolatosak ismertek - az iskolák szociális háttérétől függetlenül - a diákok körében. Ugyanakkor az a hatás, amit a testnevelés és a sport a személyiségre gyakorolhat, sokkal ismertebb a jó szociális háttérű családok által választott iskolák diákjai számára. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a személyiségfejlesztésnél tapasztalható különbség sem az iskolák hatékonyságából adódik, sokkal inkább a diákok életének egyéb (pl.: család) színtereitől.

6.4. Diákok ismerete az iskolai testnevelés céljáról – régiók szerinti bontásban

A csoportok válaszait a továbbiakban régiók szerint bontva elemeztük. Szembetűnő, hogy a cshi szerinti bontással ellentétben, itt nagymértékű eltérések vannak attól függően, hogy az adott iskolák, mely régiókban találhatóak. Szignifikánsan több egészséggel kapcsolatos fogalmat ($\chi^2=9,597$, $df=1$, $p=,002$) neveztek meg a Budapest, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország régiókban tanuló diákok, mint az Észak-Alföld és Nyugat-Dunántúl régiókban tanulók. A személyiségfejlesztéssel kapcsolatban szignifikánsan ($\chi^2=9,387$, $df=1$, $p=,002$) többet az Észak-Alföld, Észak-Magyarország, illetve Nyugat-Dunántúl területén tanuló diákok, mint a többi régiókban tanulók. A műveltségtartalom terén a Dél-Dunántúl, Észak-Alföld és a Közép-Dunántúl diákjainak volt szignifikánsan ($\chi^2=14,045$, $df=1$, $p=,000$) több ismerete. Szintén szignifikáns különbség van a két ($\chi^2=12,222$, $df=1$, $p=,000$), illetve a mindhárom ($\chi^2=7,960$, $df=1$, $p=,005$) célterületen ismereteket megnevező diákok között is. Előbbinél az Észak-Magyarország, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, utóbbinál az Észak-Alföld, illetve Közép-Magyarország diákjai részére. A Budapest, Észak-Alföld, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl régiókban tanulók szignifikánsan ($\chi^2=8,116$, $df=1$, $p=,004$) többen mondták, hogy nincs célja az iskolai testnevelésnek, mint az ország többi régióiban tanuló társaik. Ezekből az adatokból kiderül, hogy a diákok ismeretei a regionális elhelyezkedés alapján Közép-Magyarországon a legszéleskörűbbek, míg a budapesti diákoké a legszegényesebbek.

6.5. Szülők ismerete az iskolai testnevelés céljáról – régiók szerinti bontásban

A szülők ismeretei a földrajzi szempontokat figyelembe véve is sokkal kiegyenlítettebbek, mint a diákoké. Ebben a csoportban csak a mindhárom fő területet megnevezők között tapasztalható szignifikáns ($\chi^2=4,153$, $df=1$, $p=,042$) különbség. Az Észak-magyarországi régióhoz tartozó szülők voltak azok, akik szignifikánsan többen jelöltek meg fogalmakat mindhárom ismeretkörben, mint a többi régióhoz tartozóak. Ez alapján kijelenthető, hogy a szülők ismeretei nem különböznek jelentősen régiók szerint.

6.6. Testnevelő tanárok ismerete az iskolai testnevelés céljáról – régiók szerinti bontásban

A testnevelő tanároknál - a várakozásnak megfelelően -, nem mutatkozott jelentős különbség az ismeretek között. A szülőkhöz hasonlóan, a testnevelő tanárok válaszainál is csak a mindhárom kategóriában fogalmakat megnevezők közt van szignifikáns ($\chi^2=4,788$, $df=1$, $p=,029$) különbség, a Dél-Dunántúl, Észak-Alföld és a Közép-Dunántúl iskoláiban tanítók javára. Összességében elmondható, hogy földrajzi elhelyezkedés szerint nincs különbség a testnevelő tanárok eredményei között.

6.7. Nem testnevelő szakos tanárok ismerete az iskolai testnevelés céljáról – régiók szerinti bontásban

A nem testnevelő szakos tanárok ismeretei a másik két felnőtt csoporttól eltérően nagymértékben eltérnek a különböző régiókban, hasonlóképpen a diákokhoz. Mindhárom fő célterületnél szignifikáns különbség tapasztalható. Az egészséggel kapcsolatos célokat ($\chi^2=4,701$, $df=1$, $p=,030$) az Észak-Alföld, Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország, a személyiségfejlesztéssel kapcsolatos célokat ($\chi^2=4,775$, $df=1$, $p=,029$) a Budapest, Dél-Alföld, Észak-Magyarország, míg az ismeretanyaggal kapcsolatos célokat ($\chi^2=6,423$, $df=1$, $p=,011$) a Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl régiókban tanítók ismerik szignifikánsan jobban. Ugyancsak szignifikáns ($\chi^2=5,007$, $df=1$, $p=,025$) különbség tapasztalható a két kategóriát megnevezők között. A Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Közép-Dunántúl régiókban tanító nem testnevelő szakos tanárok neveztek meg szignifikánsan többen két feladatcsoportot is. Ezek alapján megállapítható, hogy a nem testnevelő szakos tanárok ismeretei a testnevelés céljaival és feladataival kapcsolatban az Észak-alföldi és a Közép-dunántúli régiókban a legszéleskörűbbek, míg Budapesten, a Dél-Alföldön, Közép-Magyarországon, illetve

a Nyugat-Dunántúlon a legszegényesebbek. Utóbbi régiókban ez nagymértékben kihat a testnevelés fontosságának megítélésére is.

7. Konklúzió

Első hipotézisünk - miszerint a megkérdezettek csak részben ismerik az iskolai testnevelés és sport NAT-ban megfogalmazott céljait és leginkább az egészséges életmóddal kapcsolatos ismeretekkel van tisztában -, beigazolódott. A megkérdezett csoportok az iskolai testnevelés három célterülete közül csak kis százalékban jelölték meg kettő (diák 3,2%, szülő 11,7 %, testnevelő tanár 13,5%, más szakos tanár 28,2%), vagy mindhárom (diák 0,3%, szülő 0,5 %, testnevelő tanár 8,1%, más szakos tanár 2,8%) területen ismereteket. A négy megkérdezett csoportból háromnál (diákok, szülők, nem testnevelő szakos tanárok) valóban az egészséggel kapcsolatos ismeretek domináltak, ahogyan arra számítani lehetett. A testnevelőknél, viszont a személyiségfejlesztéssel kapcsolatos célokat jelölték meg a legtöbben, ami arra enged következtetni, hogy a szakembereknek a tantárgy hosszú távú céljai a legfontosabbak, ezt tartják leginkább szem előtt.

Második hipotézisünk első része, miszerint - az ismeretek szintje független az adott iskola szociális és társadalmi háttérétől, azaz a családi háttér indextől – csak részben igazolódott be. Igaznak mutatkozott a tanárookra és részben a diákokra vonatkozóan. Különbséget találtunk azonban a diákok ismereteiben a testnevelés személyiségre gyakorolt hatását illetően, az „elit” iskolák javára. Ezt – eredményeink összegzése alapján - az iskolán kívüli hatásokkal magyarázzuk.

Azt a feltételezésünket, miszerint a földrajzi elhelyezkedés sem befolyásolja az ismereteket, a kutatás eredményei fele részben megcáfolták. A várakozásnak megfelelően a testnevelő tanárok és a szülők ismeretei az egész ország területén megegyeznek. Ugyanakkor a különböző régiók diákjai és más szakos tanárai - mind a három fogalomkör ismereteit tekintve más-más -, szignifikánsan különböző csoportokra bonthatók. A testnevelés hatékonyságának növelése érdekében fontos feladatnak gondoljuk – különösen a lemaradó régiókban, az ismeretek bővítését. Ez elsősorban a testnevelő tanárok feladata lehet. Amennyiben ez sikerülne, úgy ezzel együtt jelentős mértékben nőhet a testnevelés fontosságának elismerése a köztudatban is.

8. Bibliográfia

- Demography Report: (2010)
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/documents/Tab/report.pdf>
(utolsó letöltés:2013.01.08.)
- Gergely Gyula: (2001) A minőségi munka feltételrendszere a testnevelésben. Kalokagathia 1-2. 20-35.
- Győr-Moson-Sopron megyei pedagógiai intézet: (2010)
http://pszk.nyme.hu/tamop412b/meres_ertekeles/3_mellklet_szjegyzk_az_orszgos_kompetenciamrshoz.html (utolsó letöltés: 2013. 01. 08.)
- Istvánfi Csaba: (2005) Nevelés, testnevelés, sport. Kalokagathia 1-2. 15-26.
- Központi Statisztikai Hivatal (2010): Társadalmi helyzetkép 2010
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/thk/thk10_egeszseg.pdf
(utolsó letöltés:2013.01.08.)
- Rétsági Erzsébet, H. Ekler Judit: (2004) Az iskolai testnevelés és sport értékrepresentációja a helyi tervezés szintjén. Kalokagathia 1-2. 101-108.
- Rétsági Erzsébet, H. Ekler Judit: (2006) A sport értékei a modern társadalomban. Kalokagathia 3-4. 33-44.
- Vári Péter, Auxné Bánfi Ilona, Felvégi Emese, Rózsa Csaba, Szalay Balázs: (2002) Gyorsjelentés A PISA 2000 vizsgálatról. Új Pedagógiai Szemle 2002. Január

9. Mellékletek

1. melléklet

Az on-line kérdőívek linkjei

- diákok:

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?fromEmail=true&formkey=dFdPRWxuZFBGW DQzR2cxQy1wdXRKN3c6MQ>

- szülők:

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?fromEmail=true&formkey=dHFQZ3VFTW51a GhqeFhTbEczcUt5SkE6MQ>

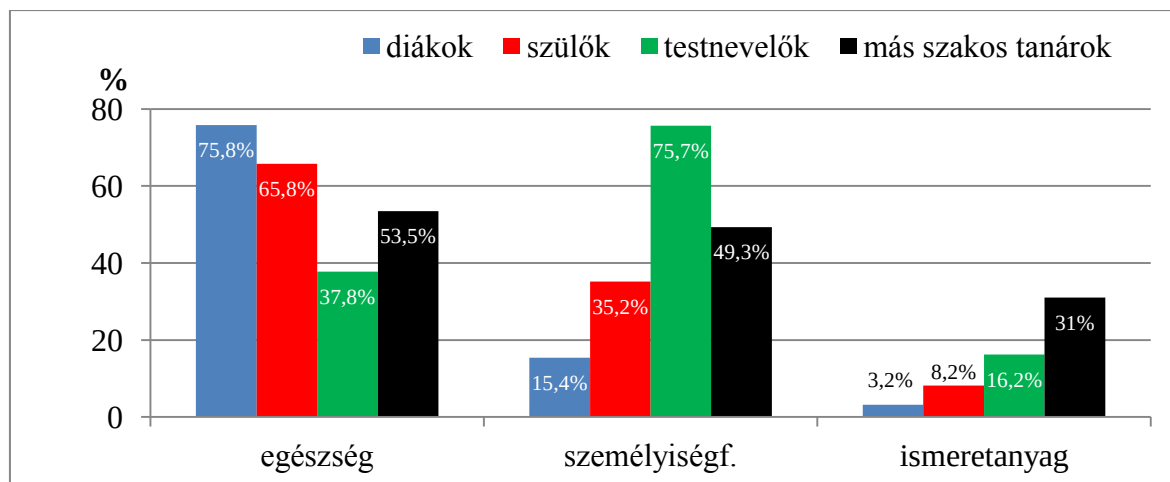
- testnevelő tanárok:

<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?fromEmail=true&formkey=dEVXaW0tdnVwZ XFmRnFZSGRWLU1SX2c6MQ>

- nem testnevelő szakos tanárok:

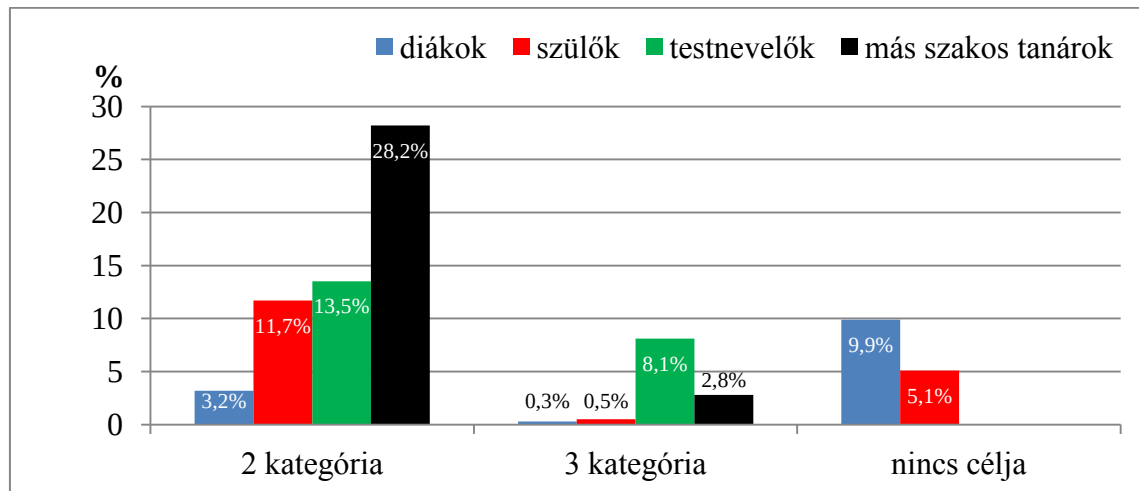
<https://docs.google.com/spreadsheet/viewform?fromEmail=true&formkey=dFk1emNqRWJVen NTcDRBUG9hQXpYN3c6MQ>

2. melléklet

1. ábra A négy megkérdezett csoport ismeretei az iskolai testnevelés és sport céljairól és feladatairól, a három nagy fogalomkörbe rendezve

3. melléklet

2. ábra A négy megkérdezett csoport ismeretei az iskolai testnevelés és sport céljairól és feladatairól, a három nagy fogalomkörbe rendezve: negatív, illetve többszörös választások